

FEODALİTENİN İÇTİMAİ MAHİYETİ, MENŞEI, AVRUPANIN SİYASİ VE MEDENİ İNKİŞAFINDAKİ ROLÜ

Asistan Dr. A. Selçuk Özçelik

ÜÇÜNCÜ FASIL

İçtimai bakımdan feodalitenin mahiyeti

İçtimai bakımdan feodalite, camia ahalisinin silsilei meratip teşkil etmesinden¹⁶⁰ aristokratlaşmasından ibarettir.

Ahali birbirinden farklı sınıflara ayrılmıştır. Bunların her birine dahil fertlerin hukukî vaziyetleri diğer sınıfa dahil ferdlerinkinden ayrıdır. Yani sınıfların hukukî statüleri birbirinden farklıdır. Bu devirde fertlerin içtimai vaziyeti bakımından ikinci bir hususiyet de arazi vaziyeti ile şahısların içtimai durumları arasında bir münasebetin mevcudiyetidir¹⁶¹. Fertlerin camiadaki hukukî vaziyeti hakikaten araziden istifade ve tasarruf şekline sıkı bir surette bağlıdır. Ve bu sınıflar aşağıdan yukarı doğru bir hiyerarşi teşkil etmektedirler.

Gene bu devirde içtimai noktai nazardan ehemmiyeti olan ve göze çarpan diğer bir hususiyeti de şudur : Sınıflar arasında aşılma dıvarlar, birinden diğerine atlamayı kat'î surette meneden mâniâlar yoktur, yani sınıfların vaziyeti Hindistandaki KAST rejimini andıran bir mahiyet arz etmemektedir. Bilâkis meselâ asil sınıftan olmayan bir fert bazı hallerde asâlet sıfatını kazandığı gibi, hür bir insanın serf olması da imkân dahilindeydi.

Feodal devirde birbirinden ayrı statüleri olan dört sınıf vardı. Bu sınıflar da şunlardı :

160) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 79; Ch. Mortet : Op. Cit. Sh. 192.

Ch. Mortet : Op. Cit. Sh. 192.

161) A. Esmein : Op. Cit. Sh. 219; Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 107.

1. Ruhaniler,
2. Asiller,
3. Hür şehirli ve köylüler,
4. Nim esirler (serfler)¹⁶². Şimdi bu sınıfları ayrı ayrı izaha çalışalım :

I — *Ruhaniler* :

Ortaçağda Avrupa'da ruhanilerin camiada mevkii yüksek, nüfuzları büyüktü. Ruhaniler, hristiyan dinine müteallik müesseselerde dini bir vazife ifa eden şahıslardır.

Feodalite siyasi bir sistem olarak tebellür ettikten sonra ruhanilerin hiyerarşisi kat'ileşmişti¹⁶³.

Ruhaniler arasında da bir mertebe silsilesi mevcuttu. Bu hiyerarşiye hristiyan klisesi lisanında (Ordre) denir. Rütbeler yüksek ve aşağı olmak üzere ikiye ayrılır, yüksek rütbeler meyanında yukarıdan aşağıya olmak üzere Piskopos (Eveque), Diyakor ve diyakor muavini sayılabilir. Bundan sonra muhtelif aşağı rütbeler gelmektedir. Bu, klise hadimi olan ruhanilerden başka bir de rahipler silsilesi vardır. Rahipler manastırlarda yaşayan ruhanilerdir. Onlar arasında da hiyerarşi mevcuttur.

Umumen yüksek ruhaniler ve rahipler evlenmek hakkından mahrumdur. Rahipler hiç bir akidde taraf olamazlar¹⁶⁴.

IX ve X üncü asırlarda Avrupada hüküm süren feodaliteden istifade ederek ruhaniler bir takım imtiyazlar iktisap etmiş, teşkilâtlarını kuvvetlendirmiş nüfuz ve itibarlarını arttırmışlardı.

Feodal camiada ruhanilerin âmme hukuku bakımından malik oldukları mühim imtiyazlar şunlardı :

1 — Ruhaniler ahali arasında birinci sınıfı teşkil ediyorlardı. Mühim müesseselerde mühim merasimde teşrifat noktai nazarından birinci mevki daima onlara ait idi¹⁶⁵.

2 — Ruhaniler cezai ve hukuki bütün ihtilâflarda münhasıran ruhani mahkemelerin kazasına tâbi idiler.

3 — Bunlar askerlikten, bazı vergilerden, diğer bir takım vazife ve mükellefiyetlerden muaf idiler¹⁶⁶.

162) Sadri Maksudi Arsal : Op. Cit. Sh. 277.

163) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 127.

164) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 277.

165) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 278.

166) Ch. Mortet : Op. Cit. Sh. 213.

II — Asiller (*Les Nobles*):

Ortaçağ feodal camiasında âmme hukuku bakımından idare edenler zümresi denilebilecek olan bu sınıfa mensup kimseler üstün bir mevki işgal ediyorlardı. Fransa'da Karolenjiyen sülâlesi devrinde hüküm süren karışıklıklar içinde en kuvvetli olan, iyi silâh kullanan cesur, kendilerinin ve himayeleri altındaki şahısların mal ve canlarını muhafaza edenler, sonradan feodal devrin asilleri olmuşlardır¹⁶⁷. Gene feodal devrin asillerinin pek çoğu, karolenj sülâlesi zamanında bir takım askerî hizmetlerin ifası mukabilinde benefice'ler alan senyörlerin, halefleridir¹⁶⁸.

A) Asaletin menşei :

Feodal devirde asalet muhtelif yollarla kazanılırdı. Bunların belli başlıları şunlardır :

1. Doğum ile, babası ve anası asil olan mutlaka asildir. Babası asil olan çocuk mutlaka asil sınıfına mensuptur¹⁶⁹. Ana tarafından ise asalet çocuklara intikal etmezdi. Ancak XIV üncü ve XV inci asırlarda Fransa'nın bazı sahalarında ananın ve asaletinin çocuklara geçmesi esası kabul edilmiştir¹⁷⁰.

2. Şövalye sınıfına mensup olmakla : âdi bir şahıs askerî bir rütbe olan şövalye rütbesini ihraz etmekle asil oluyordu. Bidayette her şövalye, istediği bir şahsı şövalye sınıfına yükseltmek hakkını haizdi. Lâkin sonraları 13 üncü asırdan itibaren bu hak tahdit edildi. Şöyle ki :

a) Serfler asla şövalye olamayacaklardı.

b) Kırallık dahilinde sadece kırallar şövalye rütbesini bahsedebileceklerdi. Fakat bu kaide büyük senyörlüklerde tatbik edilemedi¹⁷¹.

3. Fief iktisabı suretile. Asil olmanın bir diğer yolu da fief iktisabıdır.

Aslı ne olursa olsun eline bir fief geçen kimse asil olurdu. Fief sahibi olmak asaleti tazammun ediyordu.

Fakat XIII üncü asırdan itibaren asalet iktisabı usullerinde bazı değişiklikler vukua geldi. Adi hür insanların fief iktisabı menedildi. Fakat bu kaide harfiyen tatbik edilemedi. Zira, senyörler zenginleşmeğe

167) A. Esmen : Op. Cit. Sh. 220.

168) Olivier - Martin : Op. Cit. Sh. 162.

169) Pierre Tisset - Paul Ourliac : Op. Cit. Sh. 149.

170) Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 154 — J. Calmette : Op. Cit. Sh. 81.

171) Pierre Tisset - Paul Ourliac : Op. Cit. Sh. 149.

başlayan şehirli sınıfa para mukabilinde fiefler satıyorlar ve bundan menfaat temin ediyorlardı. Bunun için senyörler tarafından yapılan müteaddit müracaatlar neticesi olarak kırıllar tarafından bazı fief istih-sal eden hür insanlar lehine istisnalar yapılırdı.

B) Asaletin zevali halleri :

Asalet halinin zevali kabildi. Şu gibi hallerde asalet zail oluyordu :

1 — Asil bir kimse ancak silâh kullanır. Askerlik onun yegâne mes-leğidir. Şayet bu kaideyi tanımaz da asalet ile telifi kabil olmayan bir meslekle iştigal etmeğe başlarsa (meselâ, ticaret veya san'at ile uğraş-mak gibi) asalet zail olurdu.

2 — Kezâ zilleti mucip bir mahkûmiyet neticesinde de asalet elden giderdi.

Fakat son halde asaletten tardedilen kimselerin çocukları gene asil olarak kalırlardı.

3 — Asaletin istilzam ettiği şerefli vazifeleri ifada kusur etmekle de asalet kaybedilebiliyordu¹⁷².

Asalet bir kast gibi değildi. İktisabı mümkün olduğu gibi zevali de mümkündü.

C) Asillerin haiz oldukları imtiyazlar :

Asillerin kendilerine mahsus bazı hak ve imtiyazları vardı. Bunlar şöylece hülâsa edilebilir :

1 — Mali imtiyazlar : Asiller âdi hür insanların ve nim esirlerin ödedikleri TAILLE vergisi ve diğer bazı vergilerden muaftırlar. Angarya-ya tâbi değildirler. Zira, asilin vazifesi iktisadî faaliyetler icra etmek değil, askerî vazifeler görmek, harp etmek diğer maiyetindeki insanları himaye etmektir¹⁷³.

2 — Feodal camia içinde asiller ruhanîlerle hür insanlar arasında bir sınıf teşkil ederler. Dereceleri ruhanîlerden sonra, hür insanlardan evvel gelir¹⁷⁴.

172) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2, Paris 1929, Sh. 82.

Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 109.

S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 279.

173) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 110; Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 155.

174) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2, Sh. 21.

3 — Kazaf bakımından : fief sahibi asiller, mühansıran kendi sınıf-
daşları, akranları tarafından muhakeme edilmekteydiler. Başka kimseler
tarafından asla muhakeme olunamazdı.

Hâkim, dâvada taraf olan asil kimse ile asil olmayan âdi hür insanın
adli düello yapmalarına karar verdiği takdirde şövalye at üzerinde iste-
diği silâhlarla silâhlanıp düello edebilirdi. Bütün vücudunu kaplayan zırh
giyip, zırh, kalkan ve kılıçla döğüşebiliyorlardı. Asil olmayan hür
şahıs ise at üzerinde düello edemezdi. Yaya olarak ancak bir kalkan ve
sopa ile döğüşebilirdi¹⁷⁵.

4 — Askerî imtiyazlar : At üzerinde harp etmek, muayyen silâhları
kullanmak da asillerin imtiyazlarından idi¹⁷⁶. Asillerin malik oldukları
imtiyazların belli başlıları bunlardır.

III — Hür insanlar (*Les Routuriers*):

Bunlar ya ruhanî, veya asil sınıfa mensup olmayan hür insanlardır
ve asillerle nim esirler arasında bir mevki işgal ederler. Şehirlerin muh-
tariyet elde etmelerile beraber bunların köylerde, kırlarda ziraatle uğra-
şanlarına VILAINS, şehirlerde oturanlarına da BOURGEOİS adı veril-
miştir¹⁷⁷.

a) Hür köylüler - Vilains : Hür köylüler nim esirlerden şu bakım-
dan ayrılır : Bunlar hürdür, istedikleri yerde ikamet edebilirler. Nikâh
için senyörün müsaadesini almağa mecbur değildirler. İstedikleri araziye,
senyörle yaptıkları mukavele neticesinde işletirler. Nim esirler gibi.
Veraset hakkından mahrum değildirler.

Bununla beraber nim esirlere yükletilen mükellefiyetlerin çoğu hür
köylülere de tahmil edilirdi. Taille vergisi ve angaryaya bu hür köylüler
de tâbi idiler. Bu bakımdan vaziyetleri nim esirlere yaklaşıyordu¹⁷⁸.

b) Hür şehir ahalisi - Les bourgeois :

Feodal devrin başlarında şehir ahalisinin hukukî vaziyeti hür köylü-
lerin vaziyetinin aynı idi. Fakat sonraları şehirlerde muhtariyet hareketi
görüldü. Ve Fransa'nın şimalinde muhtariyetli communler, cenubî
Fransa'da muhtariyetli konsulluk şehirleri meydana geldi ve bu şehirlerde
oturan ahali, kırlarda, köylerdeki hür köylülerin malik olmadığı bir

175) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2, Sh. 22.

176) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2, Sh. 24.

177) Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 156.

178) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 111.

takım imtiyazlara sahip oldular¹⁷⁹. Bir çok şehir ahalisi, ticaret ve san'atla uğraşmaları neticesinde servet iktisap ettiler ve bu sayede para mukabilinde senyörlerden muhtariyet beratları ve muhtelif imtiyazlar koparmağa muvaffak oldular. Bazen bu muhtariyet ve hürriyetleri para ile değil, sadece kuvvet kullanarak mücadele ile iktisap ettiler.

Hür şehirlieler tam mânasile hür insanlar ve şehrin hür âzaları idiler. Şehrin idare hey'eti âzalarını kendileri seçtikleri gibi, bu şehirlielerden herhangi birisi kendisi de şehir idare hey'eti âzalığine ve şehir memuriyetlerine seçilebilirdi. Burjuvaların faydalandıkları bir takım imtiyazlar vardı. Şehirlieler için angarya mecburiyeti yoktu. Emvali hiç bir zaman müsadere edilemezdi¹⁸⁰. Muhtariyetli şehirler de muayyen bir büyük fief'in senyörüne tâbi sayılırdı. Bu şehirlerin askeri kuvvetleri vardır. Büyük senyöre karşı şehrin vassallık vazifeleri mevcuttu. Şehrin sahası içinde hâkimiyeti (teşrii, kazaî, idarî, askeri, malî) salâhiyetleri haiz idiler. Burjuvalık hukukunu iktisap için muhtelif yollar vardı. Başlıcaları şunlardı :

1 — Şehir ahalisinin senyör tarafından verilen bir berat neticesinde muhtariyet hakkını kazanmasile muhtariyete malik olan şehir ahalisi burjuva (hür şehirli) lik hukukunu kazandılar¹⁸¹.

2 — Doğumla : şehirli hür ana babadan doğmakla çocuk, hür şehirli olurdu.

3 — Evlenmekle : bir hür şehirli erkekle evlenmek, kadına burjuva sıfatını bahşederdi.

4 — Hür insan olarak bir seneden fazla şehirde kalmakla burjuvalık kazanılabilirdi.

5 — Şehre sadakat ahdetmek şartile şehir tarafından da bu suretle sadakat ahdeden kimseye burjuvalık hukuku, tevcih edilebilirdi¹⁸².

6 — Bidayette şehirlerin muhtariyet iktisab etmesini tehlikeli gören ve buna mâni olmağa çalışan Fransa kırıllarının sonradan feodal senyörlerin kuvvet ve nüfuzlarını parçalamak gayesile bu hareketi desteklemeğe ve komünlere muhtariyetlerini kazanmaları için yardımlarda bulunmağa başladıklarına yukarıda işaret etmiştik.

179) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2, Sh. 36.

Olivier - Martin : Op. Cit. Sh. 164.

180) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 280.

181) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2, Sh. 39.

182) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 108 — S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 280.

Bu gaye ile XIV üncü asırda şehirde oturmayan şahıslara kiral tarafından burjuvalık hakkı bahşetmek âdet oldu. Bu gibi burjuvalar bir senyörün arazisi dahilinde oturdukları halde, burjuva addedilirlerdi. Bunlar kiral mahkemesine tâbi olurlardı. Onun için onlara (şehir harici burjuvalar - kiralın burjuvası) ismi verilmiştir¹⁸³.

IV — *Nim esirler (Serfs)*:

A) *Serflerin esirden farkı :*

Feodal devirde esaretin eski Romadaki şekli zail oldu. Esaret hafifledi. Nim esaret şeklini aldı. Eski çağların esaret müessesesi ile feodal devrin nim esiri arasındaki fark şöylece hulâsa edilebilir :

1 — Eski çağlarda esir efendisinin şahsına bağlı idi. Efendisi onu istediği yere, mahalle gönderebiliyordu. Halbuki, nim esir, efendisinin arazisinde bağlı idi. Oturduğu fiyefi serf terkedemezdi. Fakat efendisi de onu oradan ayırmazdı.

2 — Eski devirlerin esiri kanunî bir şekilde aile kuramaz, evlene-
mezdi. Halbuki serf bilâkis evlenebilir ve aile kurabilirdi.

3 — Eski devirlerde efendisinin esirin şahsı üzerinde mutlak hâkimiyeti vardı. Onu döğebilir, hattâ öldürebilirdi. Halbuki, senyörün nim esire karşı hakları ondan muayyen zamanlarda vergi talep etmek ve onlara muayyen şekilde angaryalar yükletmek haklarına münhasırdı¹⁸⁴.

4 — Nihayet eski çağların esiri mülk sahibi olamazdı. Feodal devrin serfi ise yalnız menkullere değil, aynı zamanda gayri menkullere de malik olabilirdi.

Orta zamanların nim esiri bir şahıstı, şey değildi.

B) *Nim esirlerin hukukî durumu*

aa) *Nim esirlerin nev'ileri :*

Nim esirlerin hukukî durumu her yerde aynı değildi. Muhtelif sahalardaki nim esirlerin hukukî vaziyetleri arasında büyük farklar vardı¹⁸⁵.

183) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 108.

S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 280.

184) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2. Sh. 144.

185) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2. Sh. 45.

Fakat bazı esaslar bunların hepsine müşterek idi. Ancak teferruat ve tâli noktalardan tecerrüd edilirse fiili bakımdan serfler belli başlı şu üç zümreye ayrılabilirler :

1. Yere ve senyöre bağlı nim esirler (*Serfs de corps et de poursuite*).

2. Yerden dolayı nim esirler «*Serfs de servitude réelle*» .

3. Şahıslardan dolayı nim esirler «*Serfs de servitude personnelle*».

Yere ve senyöre bağlı serfler - *Serfs de corps et de poursuite* : Bu nevi serfler muayyen bir senyörün muayyen arazisine bağlı nim esirlerdi. Bu serfler oturdukları araziye terkedemezlerdi. Bulundukları araziden kaçtıkları takdirde fief sahibi senyör onları, kuvvet kullanarak, eski oturdukları yerlere dönmeğe icbar edebilirdi.

İkinci kısım yerden dolayı nim esirlerdi. «*Serfs de servitude réelle*». Nim esirlik bunların şahıslarına bağlı değildi. Bu nevi serfler münhasıran işlettikleri arazi yüzünden nim esir sayılırlardı. Oturdukları araziye terk etmekle hürriyetlerini tekrar elde edebilirlerdi. Bunlar kaçtıkları takdirde eski sahipleri bunları dönmeğe mecbur edemezdi.

Üçüncü kısım nim esirler, şahıslarından dolayı nim esirlerdi. «*Serfs de servitude personnelle*». Bunlar, oturdukları, işledikleri araziye terkederek başka bir senyöre gidebilirdi. Fakat nereye giderse gitsinler, hukuki vaziyetleri nim esirlik idi. Bu türlü nim esirler sahiplerini değiştirebilirlerdi. Fakat nim esirlikten asla kurtulamazlardı.

bb — *Nim esirlerin tâbi oldukları mükellefiyetler :*

Feodal camiada yaşayan insanların dahil oldukları zümreler arasında, hukuki vaziyeti en fena olan sınıf, nim esirler zümresi idi. Nim esirler kanunî surette evlenmek, menkul, gayri menkul sahibi olmak, akitlerde taraf olmak gibi mühim medenî haklara malik bulunmaları bakımından kadim devirlerin esirlerinin durumuna nisbetle çok üstün bir hukuki durumda idiyseler de, onları esarete yaklaştıran cihetler de vardı. Şöyle ki :

1 — Nim esir senyöre karşı ağır vergilerle mükellefti. Bu vergilerde türlü şekilde idi :

a — Bu vergilerden birine Chevage derlerdi. Senenin muayyen zamanlarında verilen bu chevage vergisi çok cüz'î bir vergi idi. Bu verginin gayesi, hür köylülerin verdiği Cens gibi, senyöre tâbi olduklarını unutturmamaktı.

b — Taille vergisi. Bu isim altında da, mahiyeti itibarile iki türlü vergi vardı :

aa) Şahsî taillle : bu, nim esirin iktisadî durumu nazarı itibare alınarak alınan şahsî vergi idi.

bb) Araziden alınan taillle. Bu vergi ancak nim esirin istismar ettiği araziden aldığı mahsulâtın miktarına göre alınırdı.

Senyör her sene başında taillle vergisi vasıtasile arazisinde yaşayan nim esirlerden, toplamak istediği varidatın miktarını tayin ederdi, sonra bu yekûn nim esirler arasında taksim edilirdi¹⁸⁶. Onun için verginin miktarı her sene aynı olmazdı. Bu gibi nim esirlere «Taillable à merci» diyorlardı. Diğer zümre nim esirler, senevi vergilerinin miktarını kat'i olarak tayin ettirmeğe muvaffak olmuşlardı.

2 — Diğer mükellefiyetler, angaryalardı (Corvées). Angarya, senyör için muhtelif hizmetleri meccanen ifa etmek mecburiyetidir. Bunlar da taillle vergisinde olduğu gibi iki türlüdür. Bidayette her senyörün nim esirlerini senede kaç gün çalıştıracağı tesbit edilmemişti. Sonraları bu angarya günlerinin adedi kat'i olarak tesbit edildi¹⁸⁷.

cc — *Nim esirlere ait medenî hukuk sahasındaki tahditler :*

Nim esirler hukukî şahıstı. Evlenirler, aile ve mülk sahibi olabilirlerdi. Ancak bunların da bazı hususlarda haklarının tahdit edilmiş olduğuna işaret etmek lâzımdır. Şöyle ki :

1 — Nim esirler hür bir kadınla evlenemezdi. Başka bir senyöre tâbi nim esirle evlenmesi için senyörlerin müsaadesi şarttı. Bu müsaade için de nim esir senyöre bir vergi ödemekle mükellefti. Bu vergiye «Formariage» diyorlardı¹⁸⁸.

2 — Varislik hakkının tahdit edilmesi : (Mainmorte). — Bidayette nim esir, senyöre ait işlettikleri arazi müstesna, hayatta iken mallarını başkalarına devredebilirlerdi. Fakat bunları varislerine bırakmak hak-

186) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 282.

187) Ernest Perrot : Op. Cit. Sh. 236.

Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 114.

A. Esmeln : Op. Cit. Sh. 227 - 228.

Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 164.

S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 282.

Ollivier - Martin : Op. Cit. Sh. 165.

J. Calmette : Op. Cit. Sh. 112.

Ernest Perrot : Op. Cit. Sh. 236.

188) A. Esmeln : Op. Cit. Sh. 231 — Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 115.

Ch. Mortet : Op. Cit. Sh. 213.

kindan mahrum idiler. Nim esir öldüğünde bütün malları senyöre avdet ediyordu¹⁸⁹. Buna, miras bırakmak hakkından mahrumiyet esası, (Main-morte) diyorlardı. Hukukçular bu kaidenin tatbikinden nim esirleri kurtarmak için şu çareyi bulmuşlardı :

Nim esirin ailesi efradının hepsi bir cemiyet teşkil ediyorlardı. Bu cemiyete «Société taisible» diyorlardı. Ailenin malları bu cemiyete ait sayılırdı. Aile reisi öldüğü zaman aile malı senyöre geçmezdi. Cemiyetin diğer âzalarının, yani varislerinin elinde kalırdı. Bu gibi bir cemiyetin teşkili için bütün âzalarının nim esir olması, cemiyet teşekkül ettikten sonra hiç bir âzanın cemiyetten çıkmaması şarttı. Bir âzanın cemiyeti terketmesiyle cemiyet dağılmış addedilirdi. Sonraları senyörler bu hususta müsamahakâr davranmağa başladılar. Nim esirler cemiyet teşkili vasıtasile miras bırakmak hakkını da kazandılar. Bu suretle nim esirlerin hukuk sahasındaki tahditlerinin bir çoğu kalkmış oldu ve bunların vaziyeti gittikçe iyileşti. Zamanla senyörlerin nim esirlere karşı hakları, bir çok cihetten tahdit edildi¹⁹⁰.

C) Nim esaretin menşei :

1. Doğum : Nim esirden doğan çocuk nim esirdir. Ana babadan biri hür olduğu zaman mesele ihtilâflıydı :

a) Bazıların fikrine göre çocuk bu takdirde dahi nim esirdir. Zira, Cermen an'anelerine göre iyi fenaya tâbidir. (Le pire emporte le bon, les enfants suivent la pire condition)¹⁹¹.

b) Bazı bölgelerde çocuk babasının vaziyetine tâbi idi¹⁹².

c) Diğer zümre feodal hukukçulara göre, çocuk annesinin vaziyetine tâbi idi¹⁹³.

2 — Evlenme : kadın için serfle evlenmek serfliği mucip olurdu.

3 — Feodal hukuk, muasır hukukta kat'i surette memnû olan, mukavele ile esaret kabul etme esasına cevaz veriyordu¹⁹⁴.

189) A. Esmein : Op. Cit. Sh. 232 — Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 165.

190) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 283.

191) Olivier - Martin : Op. Cit. Sh. 166 — Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 113.

192) Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 160.

193) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 281.

194) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 113 — Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 161.

Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2. Sh. 65. — Olivier - Martin : Op. Cit. Sh. 166.

4 — Müruru zaman : Bazı bölgelerde bir hür insan örfle tayin edilmiş muayyen bir müddet zarfında, nim esirler arasında oturmak ve onların vaziyetinde yaşamakla, nim esir oluyordu. Müruru zamanın müddeti mahalline göre değişiyordu. Bazı yerlerde bu müddet, bir sene bir gün idi. Muhtelif yerlerde örf, farklı müddetler tayin eylemiştir¹⁹⁵.

D) Nim esaretin zevali :

Nim esirlik de zevali kabil bir haldti. Nim esaretin zevali sebeplerinin en mühimleri şunlardı :

1. Nim esaretten normal kurtulma yolu, azatlama idi. Her senyör, kendine ait bir serfi azad edebilirdi. Ancak bu azatlamamanın hukukî olması için süzrenin rızası şart idi. Aksi halde azat eden senyöre karşı hürriyet kazanan nim esir yüksek senyör ile olan münasebetinde serf kalıyordu¹⁹⁶.

2. Müruru zaman : nim esaretten kurtulmanın ikinci yolu idi. Bir sene ve bir gün muhtariyete malik şehirlerde hür olarak oturması ve hür olarak yaşamak yolile, nim esirler, hürriyet kazanıyorlardı¹⁹⁷.

3. Esirlerin, yerden dolayı nim esir olanları için, hürriyet kazanmanın yollarından biri de, oturduğu araziye terk etmektir. Bu gibi nim esirler oturdukları araziye terketmekle hür olurlardı.

4. Kadın nim esirler senyörle evlendikleri takdirde hür oluyorlardı. Zira, bu evlenme azatlama addediliyordu¹⁹⁸.

5. Nim esirin yüksek bir ruhanî rütbe istihsal etmesile,

6. Kadın veya erkek olsun nim esirin rahib sınıfına dahil olması ile¹⁹⁹ de nim esaretten kurtulunuyordu.

D Ö R D Ü N C Ü F A S I L

Feodal münasebetlerin kuruluşu

Feodal devirde senyörler arasında tâbîlik ve matbûluk münasebetlerinin mevcut olduğu yukarıda izah edilmişti.

195) A. Esmein : Op. Cit. Sh. 236 — Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 160 - 161.
Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 113.

196) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 283 — Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2. Sh. 66.

197) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 115 — A. Esmein : Op. Cit. Sh. 237 - 238.

198) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2. Sh. 70.

Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 163.

199) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 2. Sh. 71.

Süzren ile vassal arasındaki fief tevcihi ve iktisabı muamelesi feodal bir mukavele ile yapılırdı. Bu akit şekil ve merasime tâbi bir akit idi. Bunun bazı safhaları vardı. Bu suretle tekemmül eden akit iki taraf için bir takım karşılıklı hak ve borçlar doğurmaktaydı.

Şimdi feodal mukavelenin mahiyet ve safhalarını ve taraflar için doğurduğu karşılıklı hak ve vecibeleri izah edelim.

I — *Feodal akdın mahiyeti ve merasimi :*

Feodal akit senyörle vassal arasında akdedilen bir mukaveledir. Bu mukavele muğlâk merasime tâbi bir akit idi. Yani bu akit şekli bir akittir²⁰⁰. Bu mukavelenin merasim ve safhaları şunlardı :

a. — Arz-ı tâbiyet «Hommage : Hommagium».

Arzı tâbiyet şundan ibaretti. Fief alacak kimse yani müstakbel vassal, fief tevcih eden süzrenin önünde başı açık vaziyette, silâhsız olarak diz çökerdi, ellerini süzreninin elleri arasına uzatırdı ve bu halde vassal olacak kimse senyörün sadık bendesi olmak istediğini, muayyen tâbirlerle resmî bir surette ifade ve ilân ederdi. Bundan sonra senyör onu ayağa kaldırarak ağzından öper ve arzusunun kabul edildiğini bildirirdi.

b. — Sadakat yemini «fidetatio»

Yukarıda tamamen lâik bir mahiyet arzeden senbolik merasime dini bir merasim safhası daha ilâve edildi, bu da mukaddes bir şey (İncil, haç gibi) eline alarak, bütün hayatı müddetince senyöre sadık kalacağına dair, vassalın yemin etmesinden ibarettir²⁰¹.

c. — Arazi tevcihi : Arzı tâbiyyet ve yemin merasiminden sonra vassal olacak kimseye fief tevcih edilirdi. Bu da senbolik bir şekilde olurdu. Teslim edilen şey fief'i temsil eden, o araziden alınmış yeşil yapraklı bir dal yahut bir avuç toprak gibi bir şeydi. Remzi olarak bu teslim edilen şeye FESTUCA derlerdi. Bütün bu merasim şahitler huzurunda yapılırdı.

d. — İtiraf ve tâdat senedinin yazılması.

Feodal devrin başlarında feodal mukavelenin merasimi yukarıdaki üç safhadan ibaretti. Sonraları senet tanzim etme merasimi âdet olmuştur. Bazı senyörler fief tevcih ettikleri zaman verecekleri arazinin evsafını ve hukukî vaziyeti tarif eden bir vesika yazdırırlardı. Bu senede

200) A. Esmein : Op. Cit. Sh. 189.

201) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 91 — Pierre Tisset — Paul Ourliac : Op. Cit. Sh. 138.

Mare Bloch : Op. Cit. Cilt : I. Paris 1939. Sh. 224 - 225.

«itiraf ve ta'dat vesikası = Titre d'avoue et denombrement» derlerdi. Bu senet ekseriya bir noter tarafından yazılırdı²⁰². Bu şekilde yukarıda gösterilmiş merasimle akdedilen bir mukavele süzren ve vassal için karşılıklı hak ve vecibeler doğururdu²⁰³.

II — Vassalın vazifeleri :

Vassalın süzrenine karşı vazifeleri şunlardı :

1. Sadakat vazifesi : Bu sadakat vazifesi tâbirile ifade edilen, esas bir takım hukukî ve ahlâkî mahiyetteki mükellefiyetlerden ibarettir. Şöyle ki :

a. — Vassal daima süzreninin şeref ve haysiyetini korumalıydı.

b. — Süzrenine karşı yapılan entrika ve sui kastlerden haberi olursa bundan süzrenini haberdar etmeliydi.

c. — Süzren harpte esir düştüğü takdirde onun yerine kendisini rehin yapmağa razı olmalıydı.

d. — Harp esnasında süzrenini son imkânlarla kadar müdafaa etmeliydi.

e. — Süzreninin maddî menfaatlerini dahi korumalıydı²⁰⁴.

2 — Askerî hizmet vazifesi «Service militaire = ost et chavauché» Vassal askerile birlikte muharebede senyörün yanında, onun safında döğüşmeli idi²⁰⁵, örf ve âdet bu hizmetin müddetini senede kırk gün olarak kabul etmişti²⁰⁶.

3 — Müşavirlik vazifesi : Senyör vassalı hususî, idarî ve siyasî bir iş hususunda istişare için çağırıldığında, vassal bu davete icabet etmeli ve süzrene fikrini beyan etmeliydi, yani vassal diğer vassallarla beraber süzrene fikirleriyle yardım etmeliydiler.

Ekseriya her süzrenin bir çok vassalları olduğundan, süzrenin müşavere meclisi onun bir nevi şûrası idi.

4 — Kazâî vazife : Bu da iki nevidir :

a. — Her vassal, süzreninin diğer vassallarından biri muhakeme olunacağı zaman, süzrenin riyasetindeki mahkemede hâkim sıfatile hazır bulunmakla mükellefti.

202) Sadri Maksudi Arsal : Op. Cit. Sh. 241 — J. Calmette : Op. Cit. Sh. 32.

203) Dr. Charles Crozat : Op. Cit. Sh. 145.

204) Sadri Maksudi Arsal : Op. Cit. Sh. 242.

205) Marc Bloch : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 338.

206) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 92.

Çünkü, süzren, vassalları herhangi bir hususta istişare için çağırabilirdi gibi, bir vassalın muhakemesi için de davet edebilirdi.

b. — Bütün vassallar süzrenin riyasetinde toplanmış sınıflarından mürekkep mahkemenin kazai kararlarına tâbi idi²⁰⁷.

5 — Muavenet vazifesi :

Esas itibariyle vassal süzrenine vergi şeklinde para ve mal vermekle mükellef değildi. Fakat dört halde vassal süzrenine maddi muavenette bulunmağa mecburdu²⁰⁸. Bu haller şunlardı :

a. Senyör esir düşüp de kurtuluş fidyesi olarak para lâzım olduğu takdirde.

b. Senyörün büyük oğlu askerlik çağına gelip şövalye rütbesine çıkarıldığı zaman, onu teslih ve techiz için.

c. Süzren büyük kızını evlendirdiği zaman düğün masrafı ve cihaz için.

d. Ehli salıp muharebeleri zamanında senyörün bu harplere gidip muharebe etmek için lâzım olan masraflarını temin ve buna iştirak için²⁰⁹.

İşte vassalın senyörüne karşı ifa ile mükellef olduğu belli başlı vazifeleri bunlardı.

III — Süzrenin vazifeleri :

Vassalın süzrene karşı bir takım vazifeleri mevcut olduğu gibi, senyörün de vassala karşı vazifeleri vardı. Şöyle ki :

1. Süzren, vassalının fief'i tasarruf ve fiyefinden istifasını temin etmeliydi.

2. Senyör vassalına karşı, kazai adaleti temin etmekle mükellefti ve ona mahkemesinin kapısını kapayamazdı²¹⁰.

207) Ch. Mortet : Op. Cit. S. 215.

A. Esmeln : Op. Cit. Sh. 191.

208) Marc Bloch : Op. Cit. Cilt: I. Sh. 342.

Dr. Charles Crozat : Op. Cit. Sh. 145.

209) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 45 — S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 242.

A. Esmeln : Op. Cit. Sh. 192.

Ch. Mortet : Op. Cit. Sh. 215 — Pierre - Tisset - Paul Ourliac : Op. Cit. Sh. 141.

210) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 93 — S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 243.

Pierre Tisset — Paul Ourliac : Op. Cit. Sh. 140.

3. Senyör vassalın nim esirine yeni mükellefiyetler yükleyemezdi. Vassalın rızası olmadan onun arazisi üzerine müstahkem binalar inşa ettiremezdi.

4. Süzren doğrudan doğruya kendisine ait olan fief'i toplanan vassallarının hepsinin rızası olmadan başka birine ferağ etmemeliydi²¹¹. Ancak burada şu noktaya işaret etmek lâzımdır ki, senyörün vassala karşı olan bu vazifeleri mukaveleden ziyade örfden doğmaktaydı²¹². Burada kısaca, bu karşılıklı hak ve vecibelere riayet edilmemesi halinde tatbik edilen müeyyideleri de zikretmek lâzımdır. Bu hali de iki bakımdan mütalâa edebiliriz :

a. — Süzren tarafından tatbik olunan müeyyideler :

Vassal senyöre karşı vazifelerini ifada kusur etmişse senyör için kullanılacak iki vasıta vardır :

aa — İstirdat «commise»; vassalın, askeri vazifeyi ifa etmemesi, davet edildiği zaman senyör mahkemesine gelmemesi gibi sadâkatı ihlâl eden ağır hallerde, feodal mahkeme tarafından verilen karar üzerine, vassalın fief'i elinden alınır.

bb — Feodal haciz «Saisie féodale»; Vassalın hizmetlerini ifadaki kusuru hafif ise, ihmal gösterirse o takdirde ihmal ve kusuru görülen vassalın fief'i haczolunurdu. Bu haciz hali, vassalın kusurunu tamir etmesi ile zail olabilirdi. Şayet vassal kusurunu tamir etmemek hususunda ısrar ederse bu takdirde feodal haciz istirdada tahavvül ederdi. Yani fief kat'i olarak vassalın elinden alınır. Vassalın kusurlarını tamir için örf ve âdetçe tesbit olunan müddet bir sene ve bir gün idi. Yani bu menfi ısrar müddeti bir sene ve bir gün idi²¹³.

b. — Süzrenin vassala karşı olan vazifelerini ihmal takdirinde vassalın elindeki vasıta ise, süzreni ile arasındaki rabıtayı kesmekti, yani onu süzren olarak tanımamaktı. Ancak bu halde vassal müstakil olmazdı. Süzreninin süzrenine tâbi ve onun vassalı sayılırdı²¹⁴.

211) Ch. Mortet : Op. Cit. Sh. 216.

212) A. Esmeln : Op. Cit. Sh. 192.

213) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 94.

Pierre Tisset — Paul Ourliac : Op. Cit. Sh. 141.

J. Calmette : Op. Cit. Sh. 47.

214) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 94.

BEŞİNCİ FASIL

Feodaliteyi doğuran âmiller

Orta zaman garbî Avrupasında feodalitenin teşekkülüne sebep olan âmiller hakkında, tarihçiler iki zümreye ayrılmaktadır :

1. Romanistler ,
2. Cermanistler²¹⁵.

Bunlardan Romanistler, feodalitenin teessüsünde Romanın hukukî müesseselerinin rol ve tesirlerinin galib olduğunu iddia ediyorlar ve feodalitenin Roma hukukunun tereddidi neticesinde teessüs ettiğini ileri sürüyorlardı.

Cermanistler ise, feodal müesseselerin, Cermen hukukunda mündemiç esasların belirme ve gelişmesi neticesi olduğunu iddia etmekteydiler. Şimdi bu iki zümrenin fikirlerini hulâsa edelim :

I — *Romanistlerin fikirleri :*

Feodal rejimin teessüsünde Romanın hukukî müesseselerinin rol oynadığını iddia eden Romanistlerin mümessilleri meyanında, Fransada BOULAINVILLIERS, Almanyada ROTH gösterilebilir²¹⁶. Romanistlerin serdettikleri iddiaları teyit sadedinde ileri sürdükleri fikirleri şöylece sıralayabiliriz :

1. Feodalitenin esasını teşkil eden büyük malikâneler Romanın son devirlerinde vardı. Bunlara LATIFUNDIA diyorlardı.
2. Roma devrinde serhatlerde yerleşmiş asker reislerine verilmesi âdet olan (Agri limitanei) ismile malûm malikâneler feodal devrin fief'lerini hazırlamıştır.
3. Romada PATRON ve KLIENT'lik münasebeti süzren ile vassal arasındaki münasebetin bir nümunesi olmuştur.
4. Romanın uzun müddetli kira mukavelesi (Emphiteosis) feodal devrin fief'ini doğurmuştur.

215) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 4; Fustel de coulanges : Histoire des institutions politiques de l'Ancienne France. Les Origines du système féodal, le bénéfice et le patronat pendant l'époque Morovingienne. Septième édition. Paris 1890 Sh. XI.

216) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 228.

5. Feodal devrin serfleri Romanın inhitat devrindeki COLON'lardan başka bir şey değildir²¹⁷.

İşte Romanistlerin iddialarını ispat zımında ileri sürdükleri belli başlı fikirleri bunlardır.

II — *Cermanistlerin fikirleri :*

Cermanistlerin Fransadaki taraftarları arasında Montesquieu, Dubos ve Guizot vardır. Fakat en kuvvetli cermanistler Almanyada zuhur etmiştir. SAVIGNY bunların en meşhurlarındandır²¹⁸.

Cermanistler feodalitenin teessüsünde Cermen müesseselerinin tesirini, feodalitenin menşeinin Cermen hukuk müesseseleri olduğunu, feodal müesseselerin Cermen hukukunda mündemiç esasların belirmesi ve gelişmesi neticesi olduğunu, iddia ediyorlardı. Meselâ : Montesquieu'ye göre vassal ve süzrenlik münasebeti feodalitenin esasıdır. Bu ise eski cermenlerin COMITATUS müessesesinin inkişafından başka bir şey değildir²¹⁹.

Alman âlimlerinden ve mutedil cermanistlerden sayılan Waitz'e göre : «feodalitenin menşeleri, kadim cermenlerin müesseselerinde değil, Frank devletinde aranmalıdır. Frank devletinde BÉNÉFİCE tevzii usulü, Waitz'e göre feodalitenin teessüsünde en büyük âmildir. Waitz, feodalitenin köklerini karolenjiyen devrinde buluyor. Waitz'e göre Frank kırılları ne şahısları ve mülkiyeti himaye edecek derecede kuvvet ve iktidara malikti; ve ne de bütün vasi ülkeyi doğrudan doğruya idare edebilecek idarî makineye malik değildi. Şahısların, mülkiyetin ademi masuniyeti, kuvvetsizlerin kuvvet ve nüfuz sahibi olan senyörlerin himayesine iltica etmesile neticelendi. Bu suretle Karolenjiyen devrinde bu iki tarikle Bénéfice teessüs etti. Diğer taraftan Frank kırıllarının merkezden idareye muktedir olmaması kırılları pek çok arazi sahiplerine «Muaf arazi-immunitas» hakkını vermeğe sevketti. Bu hâdiseler bir taraftan tâbiyet yerine minnettarlık ve sadakat rabıtası tevhit etti. Diğer taraftan kırılların hâkimiyet hakkının muaf arazi sahipleri arasında parçalanmasına sebebiyet verdi. Tâ o devirde feodalitenin esası olan arazi ve hâkimiyetin parçalanması hâdisesini görüyoruz» demektedir.

Waitz feodaliteyi eski cermenlerin hukukî müesseselerinin inkişafı neticesi olduğunu iddia etmiyorsa da, feodalite teessüsünde en büyük

217) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 223.

218) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 223 den naklen.

219) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 224 den naklen.

âmilin Cermen halkı ve onun dehası olduğunu kabul ediyor. Onun için Waitz mutedil Cermenistlerden sayılmıştır²²⁰.

Waitz feodaliteyi daha bitaraf ve ilmi bir şekilde tenvir etmiştir.

III — *Fustel de Coulanges'in fikirleri :*

Ancak burada hem cermanistlerin ve hem romanistlerin fikirlerinden farklı ve her ikisinin bazı doğru unsurlarını ihtiva eden nazariye olarak Fustel ve Coulanges'in fikirlerini zikretmeliyiz.

Mumailayh, «Histoire des institutions politiques de l'ancienne France» isimli eserinin feodaliteye mahsus olan kısmında, Romanistlerin ve Cermanistlerin mevcudiyetine işaret, bu ceryanın her ikisinde, ispat etmeden evvel benimsedikleri bir tezi takviyeye uğraşdiklarını, kabli hükümler ve mütalâalar serdettiklerini ve bu bakımdan gerek romanistlerin ve gerekse cermanistlerin fikirlerinin hatalı olduğunu, bu şekilde bir hükme varabilmenin ancak uzun araştırmalar neticesinde mümkün olabileceğini ifade etmektedir²²¹.

Bu mütefekkir feodalitenin teessüsünde Jermen ırkının büyük tesiri olduğunu reddederek, feodalitenin müteaddit ve muhtelif âmillerin mahsulü olduğunu gayet parlak bir surette ispat etmektedir. Ona göre, feodalite ne Cermen ve ne de Gallo-Romenlerindir. Feodalite beşeriyetindir. Zira Romalı ve Cermen olmayan bir çok kavimlerin tarihinde feodalitenin mevcudiyetine rastlanmaktadır²²². Bununla beraber mezkûr eserinde Avrupa feodalitesinin teessüsünde Romanın sukut devrinde hâkim hukukî müesseselerinin büyük rol oynadığını kuvvetli delillere dayanmak suretile ispat etmektedir. Feodalitenin teessüsünde Roma müesseselerinin büyük rolünü inkâr edilemeyecek bir tarzda ispat eylediğinden Fustel ve Coulanges, Romanistler arasında sayılmaktadır. Ona göre feodaliteye Roma müessesesi denilemez, Feodalite Romanın medenî, hukukî esaslarının, tarihi, iktisadî yeni şartlar içinde yeni âmillerin tesiri altında inkişafından doğan bir içtimai hayat usulüdür. Ve feodalitenin meydana gelmesinde Cermen ırkının rolü hiç kabilindendir. Fustel de Coulanges, adı geçen eserinde feodaliteyi doğuran iktisadî, içtimai ve siyasî âmilleri büyük bir sarahatle birer birer izah etmektedir.

220) S. M. Arsal. Op. Cit. Sh. 224 den naklen.

221) Fustel de Coulanges : Op. Cit. Sh. XI.

222) Fustel de Coulanges : Op. Cit. Sh. XI.

IV — *Bugün makbul fikirler :*

Hem Romanistlerin ve hem Cermanistlerin nazariyeleri ilmi bitaraf-
lıktan mahrumdur. Her iki nazariye de, bir tarihi ve ilmi meseleyi
aydınlatmaktan ziyade ispat etmeden evvel kabul ettikleri bir tezi takvi-
ye ve teyit etmeyi hedef tutan fikirlerdir.

Feodalite ne Romanın ve ne de Cermenlerindir. O hakikatte bütün
beşeriyet içinde yayılmış beşerî, içtimai bir hâdisedir. Türlü devirlerde,
türlü ülkelerde, muayyen zamanlarda kendisini göstermiş olan bir
rejimdir.

Garbî Avrupada, ortaçağda, hususile Fransa'da tarih sahnesinde
kendisini gösteren feodalitenin, ne Roma hukuk ve müesseselerinin ve
ne de Cermen müesseselerinin bakiyesi, münhasıran onların tereddidi ve
inkışaf etmiş şekli olduğuna inanmak yanlışır.

Son yarım asırda feodalite hakkında serdedilen fikirlerin hulâsası
şundan ibarettir :

1. Feodalite bir ırkın mahsulü, bir medeniyetin hususiyeti değildir.
2. Feodalite beşeriyetin içtimai inkışafında bir safhadır, bir
merhaledir.
3. Feodalite Avrupa beşeriyetine mahsus bir hâdisi dahi değildir.
Garbî Avrupa milletlerinin tarihinde bu rejim, görüldüğü gibi diğer kıt'a-
larda, türlü devirlerde ve ülkelerde görülmüştür.
4. Feodalite medeniyetin inkışafında bir duraklama devri teşkil
etmektedir.
5. Feodalite içtimai tesanüd ve hukukilik hissi ve temayüllerine,
hodbinlik ve ferdi tahakküm arzularının galebesinden ibarettir. Yani
feodalitenin teessüsü bir camianın barbarlaşmasıdır. İçtimai tesanüd ve
hukukilik hislerinin zayıflaması neticesinde ferdi tahakküm, istibdat
temayüllerinin galebesidir.

Feodaliteyi doğuran sebepleri bir kelime ile ifade etmek lâzım gelirse,
feodalite medeniyetin zayıflığıdır, demeliyiz. Medeniyetin inkışaf etmemiş
veya inhitat etmiş olmasından mütevellit bir hâdisedir. Her iki takdirde
feodelleşme, hukukun hâkimiyeti yerine zorbalık ve tahakkümün kaim
olması, halkçılık esaslarına aristokratlık zaferini, beşerî tesanüd ve
müsavat yerine tâbiyet ve metbûiyetin galebesini ifade eder²²³.

223) Sadrı Maksudi Arsal : Op. Cit. Sh. 227 - 228.

A L T I N C I F A S I L

Fransada feodaliteyi doğuran âmilller

Bütün beşeri hayatı kaplayan siyasi, iktisadi, içtimai bir rejim olan ve Fransada en tipik misalini gördüğümüz feodaliteyi sadece Roma hukuku müesseselerinin ve Cermen hukuk müesseselerinin tereddî veya inkişaf etmiş şekli olarak görmek çok yanlış ve hatalıdır. Feodaliteyi Fransada doğuran sebepleri bir veya ikiye ırcâ etmek ve meseleyi bu kadar basitleştirmek doğru değildir. Bunun bir çok çeşitli sebep ve âmilleri mevcuttur. Ve bu rejim kendisinin gerçekleşeceği bir cemiyet ve muhit için lâzım olan çeşitli sebep ve şartların mevcudiyeti olmadan meydana gelemez. Bu âmillerin belli başlıları olarak şunları sayabiliriz :

1. Norman istilâsı,
2. Son Fransız kırıllarının zâ'fı,
3. Kontlukların (valiliklerin) irsiyeti,
4. Muaf arazi sahiplerinin durumu,
5. Benefice'ler tevzii,
6. Zayıfların kuvvetlilere ilticası cereyanı. Şimdi Fransada feodaliteyi doğuran bu âmilleri teker teker gözden geçirelim :

I — Norman istilâsı :

Şimal adamı (Nord man) mânasına gelen Normanlar İskandinavya'da, İsveç, Norveç ve Danimarkada yaşamaktaydılar²²⁴. Dört ve beşinci yüzyıllardaki büyük muhaceretler devrindenberi çok sakin gözüken İskandinavyalı milletler, 9 ve 10 uncu asırlarda Avrupa kıt'ası üzerine büyük bir şiddet ve enerji ile ve devamlı bir şekilde saldırmaya başladılar²²⁵.

Norman'lar akınlarını bilhassa ince, uzun ve fevkalâde manevra kabiliyetini haiz kayıklarla yapıyorlardı. Nehir yollarını takip ederek denizlere açılıyorlar, köy ve manastırları yağma ediyorlardı. Bazen kayıklardan inerek süvari oluyorlar, uzak mesafelere giderek yağmalarını yapıyorlar ve ganimetlerle dönüyorlardı. Norman'lar kendilerine deniz kralı mânasına gelen (Vikings) ismini veriyorlardı²²⁶. Bunların istilâ

224) Mare Bloch : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 28 - 29.

225) Ömer Lütfi Barkan : Op. Cit. Sh. 84.

226) Mare Bloch : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 46.

edip yerleştiği ülkelerden biri de Fransadır. Bu suretle onuncu asırlarda bir çok istikamette fütuhât yapmağa teşebbüs eden İskandinavya ahâlisinin bir kısmı, Fransanın, şimalindeki Manş denizine bitişik sahasını istilâ edip orada kat'î surette yerleşmişlerdir. Bu sahaya Normandiya ismi verilmişti.

Bunların şefi olan Normandi Kontu 911 tarihinde Fransa kralı ile yaptığı bir muahede neticesinde Normandiyanın siyasi reisi olarak kabul edilmişti²²⁷.

Normandiya Fransa krallığına tâbi bir büyük fief telâkki olunurdu. Fakat buraya yerleşmeden, Fransa krallarına tâbiyeti kabul etmeden evvel Normanlar, Normandiyadan başlayarak Fransanın içerisindeki sahalarına da mütemadiyen akınlar yaparlardı.

İşte Fransanın şimalinde yerleşmiş Normanların mütemadiyen Fransa'nın diğer sahalarına yaptıkları akınlar ve istilâ teşebbüsleri, Fransa krallığının zayıflamasının âmillerinden biri olmuştur. Ve bu suretle Norman istilâsı da Feodaliteyi hazırlayan âmillerden sayılmalıdır.

II — Son Fransız krallarının zâ'fı :

Feodaliteyi Fransada tevlit eden âmiller arasında, Şarlman'dan sonra hükûmet icra eden Karolenjiyen sülâlesi krallarının irade ve seciye bakımından zayıf ve irade kudretinden mahrum şahsiyetler olması keyfiyeti de, zikredilmelidir²²⁸.

Karolenjiyen sülâlesi krallarından Şarlman (Charlemagne) büyük bir şahsiyet idi. Bu kudretli hükümdar sayesinde Avrupanın büyük bir kısmı Fransanın idaresi altına geçmiş idi. Fakat Şarlman'ın halefleri arasında onun âyarında bir şahsiyet zuhur etmedi.

Bunlar arasında büyük hükümdar evsafını haiz kimseler çıkmadı. Şarlman'ın üç oğlu vardı :

1 — Charles,

2 — Pepin,

3 — Louis.

803 senesinde Şarlman sağlığında, imparatorluğu bu üç oğlu arasında taksim etmişti. Şarl ve Pepen babalarından evvel ölmüşlerdi. Yalnız, Louis le Debonnaire hayatta kalmıştı. 840 yılında Louis le Debonnaire ölünce o da üç evlât bırakmıştı :

227) Ömer Lütfi Barkan : Op. Cilt. Sh. 87.

228) Dr. Ch. Crozat : Op. Cilt. Sh. 129.

1. «Charles - le - Chauve» Kel Şarl,
2. Louis Germanique — Alman Lui,
3. Lothaire. Babalarının vefatı üzerine üç kardeş arasında anlaşmazlıklar oldu. Birbirleriyle mücadeleye girdiler²²⁹.

Üç kardeşin muharebeleri 843 senesinde akdedilen VERDUN muahe-desile nihayet buldu. Bu muahede Şarlman'ın imparatorluğunu üç kiral-lığa taksim ediyordu.

Bugün Fransa namile malûm saha «Francia Occidentalis» Kel Şarl'a isabet etti. Bugünkü Almanya «Germanie» Alman Louis «Louis Germa-nique» ye isabet etti. Bu kirallık Ren nehrinin garp sahilinde bulunuyordu ve Almanya bu andan itibaren Fransadan tamamen ayrıldı.

Fransa ile Almanya arasında bulunan Alsas - Loren arazisi ile İtalya, Lothaire'e verilmişti.

843 senesi Fransa, İtalya, Almanya devletlerinin kuruluşu tarihi olarak kabul edilir.

Fransaya Normanların istilâsı da tam bu Şarlman devletinin par-çalanması senelerine tesadûf ediyordu. Fransada Kel Şarl'ın halefleri arasında ülkeyi Normanlara karşı müdafaa edebilecek liyakat ve ehliyetle müteşebbis kırıllar zuhur etmedi.

Halkı ve memleketi barbar kavimlerin hücumlarına karşı müdafaa vazifesi mahalli büyük arazi sahiplerinin uhdesine düştü. Fransanın bütün kısımlarında bilhassa şimalde arazi sahipleri senyörler, müstahkem kal'eler, şatolar inşa etmeğe başladılar. Merkezde kırılların zaafını ve aczini gören ahali her yerde mahalli senyörlerin himayesine iltica etmeğe başladı. Diğer taraftan mahalli halkı himaye eden senyörler kırıllara ait hukuk ve imtiyazları gasbetmeğe ve müstakbel küçük kiral gibi hareket etmeğe başladılar. 10 uncu asrın nihayetlerine doğru V inci Louis'nin vefatı zamanlarında Fransa müteaddit senyörler arasında bölünmüş bulunuyordu. Her senyör kendi arazisi ve ahalisi üzerinde hâkimiyet icra ediyordu. Yani feodalite fiilen teessüs etmeğe başlamıştı²³⁰.

III — *Kontlukların (Valiliklerin) irsiyeti :*

Malûm olduğu üzere Frank devletinde vilâyetleri idare eden memur-lara, valilere COMPTE diyorlardı. Kontlara Cermen lisanında GROFION denirdi.

229) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 463.

230) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 254.

Frank kırıallığı mahalli teşkilât bakımından Pagi'lere ve her Pagus da yüzlülere (centaine) ayrılmıştı²³¹.

Pagus, Kont (comte) tarafından idare olunurdu. Bunları tayin ve azleden kırıaldı. Ve bunlar ekseriya beş sene için tayin olunurlardı. Valiler bir cürüm ika ettikleri veyahut idare salâhiyetinden mahrumiyetleri lüzumu sabit olduğu zaman beş seneden evvel de azledilebilirlerdi²³²; Kontlar maaş olarak kıralın bazı çiftliklerinin gelirlerini ve Pagus dahilinde tahsil olunan para cezalarının dörtte birini alırlardı.

Bu valilerin, memleket dahilinde zayıfları himaye etmek, Pagus'da kıral ordusuna mensup kuvvetleri sevk ve idare etmek, vergi tahsil etmek, masrafları ödemek, valilik dahilindeki ahali zümrelerini kendi kanun ve örflerine göre idare etmek (zira, bu devirde kanunların şahsi-liği denilen esas hâkimdi, yani her zümre kendi örfi hukukuna göre idare olunurdu. Her zümrenin toplanmış, yazılmış örfi hukuk kanunları vardı. Her zümreye ancak kendi kanunları tatbik edilirdi. Bütün Fransaya şâmil bir hukuk sistemi yoktu). Mücrimleri takip ve tenkil etmek gibi siyasî, idarî, askerî, malî vazifeleri vardı²³³.

Yukarıdaki kısa izahattan anlaşıldığı gibi, Frank devletinin kuvvetli zamanlarında, kontlar her cihetten kırala tâbi, kıralın emir ve fermanlarını icra eden, bütün hareketlerini kıralın arzusuna uydurmak mecburiyeti karşısında bulunan bir idarî memur, mansıptardı. Bunları tayin, azil ve mürakabe hakkı kırala aitti.

Malûm olduğu üzere tâ Karolenjiyen devrinin sonlarına doğru vilâyetleri (comptés) idare eden valilerin mansıbı irsî telâkki olunmağa başlamıştı.

Feodalitenin teessüsü senelerinde, valilerin irsiyeti kat'ileşmişti. Feodal devrin başlangıcındaki kıralların zaafından ve Norman istilâsından mütevellit karışıklıklardan istifade ederek valiler, vilâyeti kendi mülkü telâkki etmeye ve kendileri vilâyetin sahibi gibi hareket etmeğe başladılar. Her vali artık, kıral memuru olmaktan ziyade, büyük bir fief'in yüksek bir senyörü mahiyetini iktisap etti. Kıralın bu gibi valiler üzerindeki hâkimiyeti o zaman, bir lâfızdan ibaret kaldı²³⁴.

231) Dr. Ch. Crozat : Op. Cit. Sh. 126.

232) Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 44.

233) Dr. Ch. Crozat : Op. Cit. Sh. 126 — Ernest Perrot : Op. Cit. Sh. 139.

Olivier - Martin : Op. Cit. Sh. 38 — Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 45.

Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 214.

234) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 255.

IV — *Muaf arazi :*

Frank kırılları hâkimiyetlerinin zayıflamasını, lâik ve ruhanî büyük arazi ve malikâne sahiplerine (POTENTES), büyük şahsiyetlere muafiyet beratları (CHARTES D'IMMUNITÉS) vermek suretile, hazırlamışlardır²³⁵. Bu muafiyet imtiyazlarının verilmesi tâ Morovenjlerin zamanına kadar çıkar. Bunlardan bize mevsuk görülenlerin ilki, 635 senesi tarihini taşımaktadır²³⁶.

Feodaliteyi, yani hâkimiyetin parçalanmasını, âdeta müstakıl bir beylik mahiyetini haiz sahaların (fieflerin) zuhurunu hazırlayan sebeplerden biri, Frank devrinin muaf arazi denilen arazisidir.

Malûm olduğu üzere Frank kırılları bazı büyük arazi sahiplerine arazileri dahilinde hâkimiyet hakkı bahşederlerdi. Bu gibi araziye (Immunitas) denirdi. Ve bu arazi dahilinde, arazi sahipleri icraî, kazaî bakımdan tamamille müstakıl gibiydiler. Hattâ o kadar ki zamanın hukukçuları immunitas hukukunu (kırallın memurlarının malikâneye dühulü memnuiyeti) diye tarif ederlerdi. İşte bu suretle bir çok sahalar kiral hâkimiyeti haricinde kalmıştı ve hâkimiyet parçalanmağa başlamıştı.

Emile Chenon, Frank devrindeki immunité'ler ile Romada aşağı imparatorluk devrindeki muafiyetler «immunité» ler arasında bir münasebet, bir alâka görmektedir. Halbuki Fustel de Coulange böyle bir alâkayı kat'iyen varid saymamaktadır. Ona göre Frank devrindeki Immunité'lerin menşei ne Romadır, ne de Cermendir. Bu müessese, Fransada 6 ncı asrın anarşisi içerisinde doğmuştur²³⁷.

Muafiyet hakkı bir beratla tevcih olunurdu, bu immunitas beratı bidayette ancak ruhanî müesseselere ait araziye ait olurdu. Bilâhare dünyevî senyörlere de verilmeğe başlandı²³⁸.

Bu muafiyet hakkından istifade eden arazi, kırallın hâkimiyetine artık tâbi değildi. Bu hakkı haiz olan arazi dahilinde, kırallın bu vilâyette en büyük memuru olan kontun hâkimiyeti artık cari değildi. Muaf araziye girmek kont için memnû idi. Konta tâbi ufak memurlar dahi muaf arazi içindeki işlere müdahale edemezlerdi.

Frank devletindeki kıralla tâbi ülke dahilinde, Immunité imtiyazını haiz arazi, malikâneler âdeta bir ada teşkil ediyordu²³⁹. Immunité ver-

235) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 474.

236) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 474.

237) Fustel de Coulanges : Op. Cit. Sh. 422.

238) Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 72.

239) Sadri Maksudi Arsal : Op. Cit. Sh. 189.

mek, kıralın devlet arazisinin bir kısmı üzerindeki nâkimiyetinden bir şahıs lehine ferağat etmesini tazammun ederdi. Muafiyetten istifade eden her arazi, arazi sahibinin otoritesine tâbi bulunuyordu²⁴⁰.

Eğer muafiyet imtiyazını haiz arazi bir ruhaniye veyahut bir hükmi şahsa ait ise, arazi dahilinde hâkimiyeti kullanmak (*Ad vocatus*) ismini taşıyan, ruhanî müessese yahut hükmi şahsın mümessiline ait olurdu. Muaf arazi sahiplerinin hususî mahkemeleri, askerî kuvvetleri vardı. Vergi ve resimleri kıral namına değil, kendi nam ve hesaplarına tahsil ederlerdi. Hattâ bazen beratlarda, bu şekil bir imtiyaz rejiminin, bir mülk sahibinin, bir klisenin bir manastırın istikbalde edineceği bütün topraklara da teşmil edilebileceği tasrih olunurdu. Bu suretle, mühim miktarda büyük arazi parçaları kıralın otoritesinden ayrılmış bulunuyordu²⁴¹. Devletin muaf arazi dahilindeki bütün hakları, bu malikâne sahibine geçiyordu²⁴². Ancak muaf arazi sahibinin asker toplama salâhiyeti mahdud idi. Muafiyet sahibi ancak kıralın daveti üzerine ve kıral namına asker toplamak ve kıral ordusuna sevk etmekle mükellef idi²⁴³. İmmunité'ler de bidayette kıral tarafından kaydı hayat şartile verilmekteydi. Fakat bunlar gitgide muaf arazi sahipleri elinde irsî bir malikâne mahiyetini iktisap ettiler.

Kırallar muafiyet beratlarına (*Salva regis auctoritate*) cümlesini ilâve ederlerdi ki bu (kıralın hâkimiyeti baki ve mahfuz olmak şartile) demekti²⁴⁴.

Esasen fiilen de muaf arazi büsbütün kıralın hâkimiyetinden çıkmıyordu. Bazı meselelerde, kıralın arazi üzerindeki hâkimiyeti tecelli ediyordu. Meselâ bazı hallerde muaf arazi sahibi bazı mücrimleri kıralın memuru olan Kontun kazasına havale etmek mecburiyetindeydi²⁴⁵. Bazen kont, muaf arazi dahilindeki ahaliyi bütün devlet için mühim addedilen nafia işlerine, mühim zamanlarda askerliğe celbedebilirdi.

Kıralların bu nadiren kullandıkları istisnâî haklardan sarfı nazar edilecek olursa denilebilir ki, fiilen muaf araziler kıralın hâkimiyeti çevresi dışında kalan araziydiler.

240) Dr. Charles Crozat : Op. Cit. Sh. 131.

241) Dr. Ch. Crozat : Op. Cit. Sh. 131.

242) A. Esmeln : Op. Cit. Sh. 135.

243) Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 73.

244) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 150.

245) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : I. S. 478 .

Bütün bu muafiyet imtiyazı alan arazi sahipleri sonraları feodal devrin senyörleri olmuşlardı²⁴⁶.

V — *Benefice'ler tevzii :*

Benefis (Benefice) müessesesi : gerek kiral, gerek klise ve gerek kuvvetli nüfuz sahibi şahıslar, yani büyük arazi sahibi senyör tarafından, kendisine tâbi (Vassalus) ve sadık bir şahsa, bazı şerait dahilinde meccanen intifa ve tasarruf için verilen malikânedir²⁴⁷.

Kıral himayesine kabul edilen her Frank reisi kırala ait araziden bir parça alırdı. Bu arazi bazen irsî bir tasarruf için verilir ve bu halde mülkiyet teşkil ederdi. Bazen de kaydı hayatla tasarruf ve istifade için bahşedilirdi. O takdirde bu arazi parçaları BENEFICIUM namını taşırdı. Kıral tarafından bu benefice'ler meccanen verilirdi. Kıral bunun mukabilinde para almazdı. Fakat benefice alan kimse, benefice'i kabul etmekle bir takım vazifeler deruhte etmiş olurdu. Yani, feodal devrin tâbirile ifade edersek, benefice sahibi senyörün vassalı olmuş oluyordu .

İşte kıral tarafından benefice'ler çok defa kendisine sadakat yemini eden ve onun sadık adamları olan vassallarına verilmekteydi. Bu şekilde benefice iktisap eden kimsenin de başlıca vazifesi, askerlik idi .

Karolenjiyen sülâlesi devrinde kıralların askerleri, benefis sahiplerinin topladığı askerden ibaret idi. Benefice, sahibi ruhanî dahi olsa askerlik etmekle mükellefti. Piskoposlar da orduda ata binerler ve askerlere kumanda ederlerdi. Sonraları piskoposlar tazminat vermekle bu askeri hizmetten kurtulma yolunu buldular²⁴⁸.

Benefis'ler de Immunitas'lar gibi dünyevî reislere verildiği gibi ruhanî müesseselere de bahşedilirdi. Benefice tevcihi usulü, bilhassa karolenjiyen sülâlesi devrinde inkişaf etti. Kezâ immunitas gibi benefice'ler de bîdayette kaydı hayat şartile tevcih edilirdi. Bilâhare bunlar da irsen intikal eder oldular. Ve Karolenjlerin son zamanlarında benefice'lerin irsen intikali umumî örf halini aldı²⁴⁹ ve bunların tevzi ve tevcihi

246) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 234. Aynı müellifin henüz neredenmemiş olan Fransa Hukuku Tarihi isimli kitabından.

Henri Regnault : Op. Cit. Sh. 61.

247) Amédée Bonde : Op. Cit. Sh. 75 — S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 74.

A. Esmein : Op. Cit. Sh. 124.

248) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 187.

249) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : I. Sh. 430 - 431.

C. Ginoulhiac : Op. Cit. Sh. 302.

fazlalaştı. Bazı müelliflere göre benefice'lerin irsen intikali kaidesi 877 tarihli meşhur «Kiersy sur oise» fermanı ile tesbit edilmişti²⁵⁰.

Onun için benefice'ler feodal arazinin (fiefin) selefi telâkki olunabilir²⁵¹.

İşte bu şartlar dahilinde verilen benefice'ler de Fransa arazisinin ve Fransa kiralığının hâkimiyetinin parçalanmasını hazırlamışlardır²⁵².

VI — Zayıfların kuvvetlilere ilticası cereyanı :

Karolenjiyen hükümdarlarından, Şarlman'dan sonra Frank kırılları, selefleri gibi dirayetli ve idare kabiliyetini haiz kimseler olmadıklarından Şarlman'ın vefatından sonra Fransada emniyetsizlik devri başladı. Kırıllar dahildeki kargaşalıkları bertaraf etmeğe, âsaiyişi temin ve ülkeyi haricî tehlikelere karşı müdafaaya muktedir değildiler.

Karolenjiyen sülâlesinin en büyük kırıllarından Şarlman'ın vefatı seneleri (814) Fransanın, yukarıda izah edildiği gibi, Normanlar tarafından istilâsı senelerine tesadüf ediyordu.

Şarlman'ın halefleri arasında ülkeyi ve yerli ahaliyi istilâcıların hücum ve tecavüzlerine karşı müdafa, âsaiyişi temin edecek dirayetli, idare kabiliyetini haiz şahsiyetler zuhur etmedi. Bunun neticesinde Fransada bir anarşi hali vücuda geldi. Kuvvet sahipleri zayıfları cebir ve zulme maruz kılmağa başladılar. Bir taraftan haricî düşmanların ve istilâcıların hücum ve tahribatına maruz kalmak korkusu, diğer taraftan dahilde kiraliliyetin zaafından doğan âsaiş fikdani ve kargaşalıklar yüzünden hiç kimse, can ve malından ve yarınından emin olamıyordu. Ancak bir kuvvetlinin himayesine iltica edebilen şahıslar emniyet içinde yaşıyabiliyorlardı. Onun için umumî bir «zayıfların kuvvetlilere ilticası cereyanı» müşahede edildi.

Bu vaziyet karşısında, kırıllık içindeki zayıf zümreler kuvvetli arazi sahiplerinin himayesine iltica etmeğe başladılar. Kuvvetliler de kendilerini ve kendilerine iltica eden zayıfları istilâcılar tarafından vuku bulacak tecavüzlere karşı savunmak için büyük duvarlarla çevrilmiş şatolar inşa etmeğe başladılar. Bu şekilde zayıf ve küçük arazi sahipleri, arazileri üzerindeki sahiplik hakkını kendilerinden kuvvetli olan büyük arazi sahiplerine terkederek, onun himayesine iltica etmek suretile bir taraf-

250) Emile Chenon : Op. Cit. Cilt : 1. Sh. 432.

Dr. Ch. Crozat : Op. Cit. Sh. 130.

251) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 239 — J. Calmette : Op. Cit. Sh. 8.

252) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 23 — Dr. Ch. Crozat : Op. Cit. Sh. 131.

tan hariçten gelen istilâcıların tecavüzüne diğer taraftan dahildeki zorbaların tahakküm hareketlerine karşı büyüklerin himayesini temin etmiş oluyorlardı. Bu, zayıfların kuvvetlilere arazilerini bırakarak onların himayesine iltica etmelerine, (Recommandation des terres) diyorlardı.

Feodalitenin teessüsü senelerinde, müstakil bir bey gibi hareket etmeğe başlayan valiler (kontlar) dahi, kendilerinden zayıf arazi sahiplerini, arazilerini bırakıp, bunları, kendilerinin himayesine iltica etmeğe zorluyorlardı²⁵³.

Bu suretle küçük arazi sahipleri, arazilerini kuvvet sahiplerine terk ederek kendilerini, fiilen tasarruf ettikleri arazinin kiracısı telâkki etmeyi tercih ediyorlardı.

Bundan başka bir çok hür köylüler tarlalarından ve hürriyetlerinden vaz geçerek kuvvetli arazi sahiplerine sığınmağa başladılar²⁵⁴.

Köylülerin hürriyetlerinden vaz geçerek başkasının himayesine iltica etmesine «Patrocinium» diyorlardı.

Bu şekilde köylülerin kuvvetlilere ilticası neticesinde bu köylüler, kuvvetlilerin nim esiri vaziyetine düşüyorlardı. Feodal devirde gördüğümüz nim esirlik müessesesini doğuran hâdise de, işte bu hür köylülerin tav'an kuvvetlilerin hâkimiyetini kabul etmiş olmasıdır.

Görülüyor ki, Fransada feodaliteyi doğuran âmiller muhtelif mahiyette idi. Tarihi ve sosyolojik hâdiselerin âmilleri daima pek mütenevvidir.

YEDİNCİ FASIL

Feodalitenin, Avrupanın siyasi ve medeni inkışafındaki rolü

Şimdiye kadar, orta zaman garbi avrupa feodalitesini izah için Fransadaki feodaliteyi esas alarak bunun muhtelif bakımlardan (siyasi, iktisadi ve içtimai zaviyelerinden) mahiyetini izaha ve doğuş âmillerini belirtmeğe çalıştık. Böylece bu rejimin mahiyeti hakkında bilgi edinmiş olduk. Şimdi, feodalitenin garbi Avrupanın siyasi ve medeni inkışafındaki rollerine işaret edelim. Bu bakımdan feodalitenin Avrupanın siyasi ve medeni inkışafındaki rol ve tesiri kanaatımızca şu şekilde hülâsa edilebilir :

253) A. Esmén : Op. Cit. Sh. 120.

254) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 238.

1) Nim esaretin (serfliğin) umumileşmesi neticesinde ferdi hürriyet hissi kûsûfa uğramıştır.

2) Hâkimiyetin feodal senyörlerin hakkı telâkki olunması neticesinde hâkimiyetin halka ait olduğuna dair demokratik esas unutulmuştur.

3) Demokratik inkişaf da durmuştur.

4) Mutlakiyete zemin hazırlanmıştır.

5) Medenî inkişafın seyri yavaşlamıştır.

Şimdi bu noktalarda hülâsa edilen fikirleri daha tafsilli bir surette izaha çalışalım.

I — *Nim esaretin umumileşmesi neticesinde ferdi hürriyet hissini kûsûfa uğraması :*

Feodal devirde müşahede olunan hususiyetlerden biri de, bu devirde ferdi hürriyet hissini kûsûfa uğramasıdır.

Ortaçağda iktisadî ve siyasî hâkimiyetin senyörlerin eline geçmesi, garbî Avrupada Servage «nim esirlik» sisteminin doğup umumileşmesine sebep oldu²⁵⁵.

Evvelce izah edildiği gibi, küçük arazi sahipleri gerek kendilerini dışardan gelecek tehlikelere karşı korumak, gerek büyük arazi sahibi senyörlerin zorlaması ile, maliki oldukları toprak üzerindeki mülkiyet hakkından vaz geçerek kendilerini kuvvetli bir adamın nim esiri olmağa kabule mecbur kalıyorlardı. Büyük senyörün himayesi mukabilinde hürriyet ve arazilerinden feragat ediyorlardı.

Sebebi ne olursa olsun muhakkak olan bir şey varsa, o da, nim esaretin umumileşmesi, gerek asil olmayan hür insanların ve gerekse nim esirlerin, senyörlerin idareleri karşısında, onların istibdadını frenliyecek hak ve hürriyetlere malik bulunmayışlarıdır.

Eski Atina'da gördüğümüz ferdi hürriyet mefhumu tamamen unutulmuştu. Fertlerin fiilen nim esir olması, tedricen bunlardaki ferdi şuur ve hürriyet temayülünü dahi unutturmuştu. Halkın ekseriyeti senyörlerin tahakkümüne katlanmağa ve onların hâkimiyetine boyun eğmeğe alışmıştı.

Hürriyetin, kendisinin tabii bir hakkı olduğunu müdrik, hakkı müdafaa etmeğe âmade bir ahali yoktu ve bunlar hâkimiyeti, idare edenlerin bir hakkı telâkki ediyorlardı. Onların iradesine ve her türlü keyfi arzularına itaat etmeyi bir borç addediyorlardı.

255) Ömer Lütfi Barkan : Op. Cit. Sh. 49.

Hiç bir ülkede millet diyebileceğimiz bir kûl yoktu. Bir taraftan ahalinin efendisi sanılan senyörler, diğer taraftan nim köle vaziyetinde olan ahali vardı.

Bu suretle feodal devrin hâkimiyet ve mülkiyet mefhumları kûsûfa uğradığı gibi, ferdi hürriyet mefhumu da unutulmuştu.

II — *Hâkimiyetin, feodal senyörlerin hakkı telâkki olunması neticesinde, hâkimiyetin halka ait olduğuna dair demokratik esasın unutulması:*

Yukarıda, feodal devirde, barbar kiralık devrinde kiralara ait olduğu kabul edilen hâkimiyetin parçalandığını, kralın iktidarının senyörlere geçtiğini izah etmiştik.

Bu hâkimiyetin parçalanması hâdisesi, feodalitenin en bariz, en karakteristik vasıflarından biridir.

Hâkimiyetin arazi sahibi olan senyörlerin bir hakkı telâkki olunması neticesinde ahalide hürriyet fikri kûsûfa uğradığı gibi, kadim devirlerde görülen siyasi hürriyet, devlet idaresine iştirak, yani demokrasi fikirleri de unutulmuştu.

Bu suretle feodalitenin neticelerinden biri olarak, kadim camiaların karakteristik hususiyeti olan demokrasi temayüllerinin de belirmemesini gösterebiliriz.

Bu devir tam mânasile bir tahakküm ve zorbalık devri idi.

Bu devirde ne kadim demokrasilerde gördüğümüz ferdi ve siyasi hürriyet, ne de muasır demokrasilerdeki anayasalarca temin edilmiş tabii haklar fikri ne senyörlerde ve ne de ahalide mevcuttu.

III — *Demokratik inkişafın durması :*

Feodal devirde hiç bir Avrupa ülkesinde bütün memlekete tatbik edilen bir demokratik rejim yoktu. Bu, ancak bir tarihî hatıra haline gelmişti.

Fakat bu hatıra münevver ve idealist insanların kafalarında bilâhare demokrasi lehine bir cereyan yaratacak mahiyette yaşıyordu. Ancak devrin şartları, bu demokrasi prensiplerinin hayatta tecellisi için kâfi değildi.

Kadim Roma ve kadim Atina'da görülen demokratik rejim ve bu rejimin istinat ettiği prensipler çoktan unutulmuş, ancak devrin en münevver şahsiyetlerinin kafalarında bir câzip tarihî hâtıra şeklinde yaşıyordu.

Feodal devirde gördüğümüz bu zorbalık rejimi, hem kadim devrin demokratik teşkilâtından, hem muasır demokrasilerin kabul etmiş oldukları yüksek prensiplerden her bakımdan tamamen farklı bir rejim mahiyetindeydi.

Malûm olduğu üzere, muasır, inkişaf etmiş demokrasilerin istinat ettiği prensipler hülâsaten şöyle ifade edilebilir :

1. Bugünkü demokrasilerin anayasalarında fertlerin tabii hakları ile devletin salâhiyeti dairesi arasındaki hudut çizilmiştir.

2. Devlet ve devleti temsil edenler ancak anayasada tesbit edilmiş hudut dahilinde, fertlerin hayatına müdahale edebilirler. Devlet fertlere, devleti müdafaa için askerlik yapmak vazifesini, devletin masarifi için vergi ödemeği, suç ika ettiği takdirde devletin muhakemesine gelmek ve kazasına tâbî olmak gibi bir takım vazifeleri yükletebilir. Ve bu saha da vatandaşları itaata mecbur edebilir. Bunların haricinde fert hususî hayatında tamamen hür ve serbesttir. Kendi hayatını kendisi istediği şekilde tanzim edebilir. Devlet hiç bir zaman fertlerin tabii hakları sahasına tecavüz edemez.

3. Bugünkü anayasalar fertlerin tabii hakları olarak şu hak ve hürriyetleri kabul etmişlerdir :

- a) Din ve vicdan hürriyeti,
- b) Fikir hürriyeti,
- c) Hareket ve seyahat hürriyeti,
- d) Meslek intihabı hürriyeti,
- e) Şahsî masuniyet.

4. Bundan başka anayasalar siyasi haklar olarak :

- a) Seçmek hakkı,
- b) Seçilmek hakkı,
- c) Memur olmak hakkı,
- d) Asker olmak hakkı.

5. İctimai haklar meyanında da :

- a) Düşündüğünü söylemek ve neşretmek hakkı (matbuat hürriyeti),
- b) Toplanma hürriyeti,
- c) Cemiyet kurma hürriyeti,
- d) Miting yapma hürriyeti gibi hak ve hürriyetleri tanımışlardır.

Feodal devlet işte bu hürriyet ve hakları inkâr üzerine kurulmuş bir devlettir. Bu siyasi haklardan hiçbirisi feodal ülke içinde her zümreye şamil haklardan sayılmazdı. Bütün insanlara tatbik olunmazdı.

Ancak bundan, feodal devir içinde muhtariyetlerini türlü çarelerle iktisap edebilmiş muhtariyetli şehirler müstesna idi.

Burada söz açılmış iken bu muhtariyetli şehirlerin bu muhtariyeti nasıl iktisap ettiklerini ve teşkilâtlarını kısaca izah ederek siyasi hürriyet fikrinin umumiyetle en koyu bir tahakküm ve zorbalık devri olan feodal devirde dahi Avrupa beşeriyetinin hayatında büsbütün unutulmamış olduğunu göstermek faideli olur kanaatindeyiz.

XI ve XII nci asırlarda muhtariyetlerini elde etmeğe başlayan ve bu muhtariyetlerini senyörlerden kâh para ile satın alan, kâh mücadele ile ele geçiren şehirlerin, bu muhtariyetlerini elde etmek için giriştikleri mücadele, feodal senyörlere karşı şehirli tüccarın ve bir kısım ehli san'atın zaferi ve kurtuluşu, demokrasiye doğru atılmış bir adım idi.

Bu hareketin başlangıcında, Fransa kırılları, buna bir müddet bitaraf kaldıktan sonra nihayet bu hareketin, kendi arzularının gerçekleşmesi için faydalı olacağını anladılar ve açıktan açığa şehirlerin muhtariyet taleplerini bütün kuvvetleriyle teşci ve teşvik etmeğe başladılar. Çünkü, şehirlerin inkişafı senyörlerin zayıflaması demektir. Fransa kırıllarının en büyük gayesi Fransayı bir merkezden idare etmek, siyasi vahdet, merkezî hâkimiyet vücade getirmektir.

Fransada şehirler üç türlü idi :

1. Muhtariyetli komünler ,
2. Prevotluk şehirleri,
3. Konsulluk şehirleri.

Bizim için demokrasi tarihi bakımından bunlardan en mühim olanı muhtariyetli kommünlerdir. Communler bilhassa Fransa'nın şimalinde bulunuyordu.

Commun'lerin idare teşkilâtı şöylece hülâsa edilebilir

İdare başında seçilmiş bir hey'et bulunuyordu. Bu hey'etin âzalarına muhtelif isimler veriliyordu. (Pairs, Jurati, Scabini). Bu hey'etlerin reisi ise, «Maire» muhtar ismini taşıyordu. İntihaplar ekseriya iki dereceliydi. Belediye âzaları bir sene için seçilirlerdi. Şehrin işlerini bu belediye meclisi âzaları idare ederlerdi. Mühim meseleler zuhur ettiği takdirde bütün ahali toplanırdı. Ahaliyi toplamak için belediye merkezinde mahsus bir kulenin çanı çalınırdı. Çan çalındığı zaman rey vermek hakkını haiz olan bütün kommün âzalarının toplanması bir vazife idi.

Ortaçağda bu suretle âdeta küçük cumhuriyetler teşkil eden kommünlerin teessüsü şayanı hayret ve calibi dikkat bir hâdisedir²⁵⁶. Keza

256) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 274.

konsulluk şehirlerindeki idare teşkilâtı da, müesseselerinin isimleri komünlerdekinden farklı olmakla beraber, demokratik idi.

Eğer feodal rejim, senyörlerin birbirine tâbiyeti, ahalinin ekseriyetinin nim esir haline indirilmiş olması, bundan doğan tahakküm ve zorbalık zihniyeti yayılmış olmasaydı; ancak şehirlerde değil, bütün devlet içinde dahi demokratik esaslar ve nürriyet cereyanı serbestçe inkişaf edebilecekti. Şehirler gibi vilâyetler ve bütün ülke demokratik teşkilâta doğru inkişaf edecekti.

Buna mâni olan feodal rejim olmuştur. Bu suretle feodal rejimin teessüsü Avrupada demokratik inkişafa engel teşkil etmiş bir hâdisedir.

IV — Mutlakiyete zemin hazırlanması :

Büyük devlet nazariyecisi HEGEL'in söylediği gibi Feodal hâkimiyet POLYARCHİE den ibarettir²⁵⁷.

Feodalite Fransada X uncu asırda başlar, XVI ncı asırda nihayetlenir. Mutlak monarşi devrine kadar devam eder. Şu halde feodalitenin beş buçuk asırlık bir tarihi vardır .

XVI ncı asırda artık bütün münferit hâkimiyetler kayboldu. Kırallık tarafından bunların siyasi varlıklarına nihayet verildi²⁵⁸.

XVI ncı asır sonlarına geldiğimiz zaman garp milletlerinin hayatında ortaçağ hayatına nisbetle gayet büyük ve herkesin görebileceği mahiyette değişiklikler vukua gelmiştir.

Bu asırlarda feodal devirden kalma bazı senyörler, bazı kanunlar halâ devam ediyorsa da içtimai hayatın ruhu, çerçevesi, teşkilâtı, umumî hey'eti feodal değildir.

Bir hayat tarzı olan feodalite zail olmuştur. Onun yerine kuvvetli merkezî hâkimiyete kurulmuş devletler zuhur etmiştir. Feodalite yerine büyük merkezden idare edilen devletlerin kaim olması tedricidir. Bu tahavvül muhtelif âmillerin neticesidir.

Yeni zamanların birinci asırlarında feodalitenin, merkezî hâkimiyete istihalesi Fransaya mahsus bir hâdise değildir. Aynı siyasi ve içtimai inkilâbı Avrupanın diğer ülkelerinde dahi müşahede etmekteyiz²⁵⁹.

Feodalitenin zevalini mucip olan sebepler yeni zamanları hazırlayan âmillerin aynıdır. Feodalite yerine merkezî hâkimiyete müesses devlet-

257) Dr. Ch. Crozat : *Âmme Hukuku Dersleri*. Cilt II. Ks. I. Orta zamanlar. Çeviren Dr. Recai G. Okandan. Sh. 148 den naklen.

258) Emile Chenon : *Op. Cilt. Cilt : I. Sh. 486*.

259) S. M. Arsal : *H. T. Dersleri*. Ankara 926 - 927. Sh. 540 - 541.

lerin kaim olması, Avrupanın o asırlardaki umumî ahvalinden doğan bir neticedir²⁶⁰.

Bu tahavvülü hazırlayan âmiller mahiyetleri itibariyle muhteliftir. Bu tahavvül siyasî, iktisadî ve fikrî âmillerin aynı zamanda aynı istikamette tesiri mahsulüdür. Siyasî ve tarihî vak'alar, ilim ve fenlerin inkışafı, iktisadî şartların değişmesi, Yunan felsefesinin, Roma hukukunun tesiri, şehirlerin muhtariyet kazanmaları, zihniyetin tebeddülü gibi hâdiseler feodalitenin zevalini mucip olan merkezî hâkimiyetin zaferine hizmet eden âmillerdir.

İşte bu gibi âmiller neticesi feodalite itibardan düşünce merkezî hâkimiyet ehemmiyet kazandı. Ve bu merkezî hâkimiyet de kanunen tahdit edilmemiş bir siyasî iktidar şeklini iktisap etti. Bunun neticesinde bütün Avrupada kırılların iktidar ve nüfuzları ziyadeleşti. Garbî Avrupada feodalite yerine mutlak kırılların hâkimiyeti kaim oldu. Mutlakiyet usulü idaresi teessüs etti. Bu şekilde feodalite yerine mutlakiyetle idare olunan devletlerin kaim olmasının sebebi, sayın hocam Ord. Porf. Sadri Maksudî Arsal'ın fikrine göre (Avrupanın karşısında bulunan tarihi vazifeleri ancak merkezî hâkimiyete müstenit büyük devletlerin lâ-yıkile ifa edebileceği) keyfiyetidir.

Dağılmış, her bakımdan parçalanmış Avrupayı toplamak artık zamanın ihtiyaçlarına cevap vermeyen müessese haline gelen feodaliteyi tamamen ortadan kaldırmak, değişen iktisadî hayatın icaplarına uymak, feodal hayattan çıkan sahalarda âsayaşi temin ve devletin dahile ve harice karşı bütünlüğünü ve emniyetini temin etmek gibi ağır tarihi vazifeyi, ancak kuvvetli merkezî hâkimiyete müesses, harekâtında serbest hükûmetler başarabilecekti. Böyle zor vaziyetleri mahallî küçük cumhuriyetler başaramazlardı.

Bunun neticesinde de merkezî hâkimiyetle beraber mutlakiyetin başlayacağı, bütün bunlardan muayyen şahıs ve sülâlelerin istifade eyliyeceği de gayet tabii idi.

Feodal senyörlerden memnun olmayan halk, mevcut ve teşkilâtli bir kuvvet etrafında toplanmalıydı. Bu kuvvet de kırıllıktı. Çünkü senyörlerin yıkılmasını temine muktedir yegâne siyasî kudret o kuvvetti.

Feodalite ile mücadele devrinde Avrupada kırıllar halkın büyük kısmının siyasî temayülleri temsil ediyorlardı. Onun için senyörlerden kurtulmak isteyen halk, ister istemez bîdayette kırıllara müzahir ola-

260) S. M. Arsal : Op. Cilt. Sh. 341.

caktı. Bu gayeye erişmekte halkın ve kırılların menfaatleri ve temayül-leri birleşiyordu²⁶¹.

Halkın bilhassa burjuvanın yardımı neticesinde senyörleri bertaraf eden, bütün siyasi hâkimiyeti ellerinde toplayan kırılların, sülâlelerin, devletleri mutlak bir hükümdar sıfatı ile idare etmeğe temayül edecekleri de gayet tabii, ruhi ve beşeri bir hadiseydi. Elleriinde topladıkları kuvvet ve iktidarı kırılların kendi ihtiyarile hudutlamaları ihtimali yoktu²⁶². Kırılların iktidarlarının tahdit edilmesi için feodaliteden sonra bir kaç asrın geçmesi, Avrupa milletlerinin iktisadi refahlarının artması, siyasi şuur ve terbiyelerinin yükselmesi lâzımdı. Fakat buna rağmen mutlakiyet teessüs eder etmez, Avrupada müstesna şahsiyetler, mahdud zümreler, mutlak kırıllarla mücadeleğe başlamışlardı²⁶³.

V — Medeni inkişafın batılaşması :

Orta zamanlar garp beşeriyeti için her bakımdan bir durgunluk devridir. Bu on asır kadar süren devir zarfında medeniyetin her sahasında umumî bir durgunluk, garp milletlerinin hayatında bir medeni kısırlık müşahade olunmaktadır. Bu devir zarfında ne ilim, ne fikir sahasında bir terakki ve ne de teknik sahada bir yenilik görülememektedir²⁶⁴.

Ortaçağ gerek ilk zamanlar ve gerekse yeni zamanlara nisbetle bir durgunluk, medeni gerileme devridir. Hem eski Yunan ve Roma medeniyeti, hem son asırların medeni seviyesi ortaçağ feodal Avrupasının medeni seviyesiyle kıyas kabul etmiyecek derecede ileri ve yüksektir. Orta zamanların bu medeni kısırlığı hakkında Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal şöyle demektedir :

«Orta zamanların bu medeni kısırlığı hakkında türlü fikirler ileri sürülmüş ise de, bunların hiç biri maalesef tarihi vakıaları ilmi bir surette izah ihtiyacını tatmin edici mahiyette değildir. Esbabı kat'i bir surette malûm olmamakla beraber muhakkak olan vakıa şudur :

Her medeniyet, her siyasi rejim, her hukuk muayyen bir zaman zarfında inkişaf ederek, gelişmesinin en yüksek noktasına çıktıktan sonra inhitata yüz tutar, nihayet zail olur. Yerini başka bir medeniyete, başka bir rejime, başka bir hukuk sistemine bırakır.

261) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 348.

262) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 349.

263) S. M. Arsal : Op. Cit. Sh. 349.

264) S. M. Arsal'ın henüz neşredilmemiş olan Fransa hukuku tarihi isimli kitabından.

Tarihte kat'i olarak müşahede olunan ikinci hakikat da şudur : Milletlerin yeni bir medeniyet tesis edebilmesi için asırlar lâzımdır. Yeni medeniyetlerin yaratılışı çok batıdır. Bir medeniyetin sukutundan yeni bir medeniyetin doğmasına kadar asırlar geçmelidir. Ana rahmindeki çocuk gibi medeniyetlerin de bir göze görülmeyen ,gayri inuayyen inkişaf devreleri vardır. Bu, tarihi asırların gebelik devridir. Hamil müddeti gibi.

Bu gibi devirlerin mümeyyiz vasıfları, cehalet, taassüb ve tahakküm temayüllerinin inkişafı, harplerin çokluğu, umumî emniyetin fıkdanı ve umumî bir ümitsizliktir.

Bu gibi zulmet ve dalâlet devirlerinde yaşayan insanlar ve milletler hürriyetten mahrum, hayatları neş'esiz, inşirahsız, fikri olgunlukları mahdud, bedbaht zavallılardır.

Mesut insan ve milletler kesif bir medenî faaliyet, büyük içtimai islahat, büyük medenî teşebbüsler, yüksek gayelere doğru yapılan yaratıcı hamleler, parlak ümitler hüküm süren, yüksek bir medeniyetin parlak devirlerinde yaşayan insanlardır.²⁶⁵

Muhterem profesörün bu fikirlerine iştirak etmekteyiz. Fazla olarak feodal devirde medenî inkişafın durması hâdisesinin sebepleri meyanında bu devirde ferdlerin hürriyete malik olamadıkları hâdisesinin de rol oynadığı kanaatindeyiz.

Feodal devir düşünme bakımından, Scolastique ismi verilen düşünme tarzı hâkim olan bir çağdır.

Böylece, ortaçağlarda her şahsın kendisinden yüksek birisine tâbi sayılması, diğer taraftan ruhanîlerin fikir sahasındaki tahakkümü, ferdlerde kendi fikirlerine karşı bir itimatsızlık ruh haleti tevhit etmişti.

Hiç kimse hukuk bakımından tamamiyle hür bir ferd olamadığı gibi, fikir bakımından da insanlarda hürriyet fikri zail olmuştu.

Hiç kimse, herhangi bir mesele hakkında kendisi müstakil fikir ifade etmeğe, herhangi bir hâdiseyi serbest olarak muhakeme etmeğe cesaret edemiyordu. İnsanların fikir hürriyeti çerçeveye sokulmuş, bir zinceye vurulmuştu.

Kadim Yunan kültürü denilen yüksek kültür hazinesinin mahsulleri «Yunan felsefesi, Yunanda zuhur ve inkişaf etmiş ilim, Yunan edebiyatı, Yunan nefis san'at eserleri, Yunan mimarî âbideleri» bugüne kadar bütün beşeriyete nümune olan eserlerdir. Bu kültür mahsullerini yaratan mütefekkirler, âlimler, şâirler, edipler ve san'atkârlar bugüne kadar bütün beşeriyete muallimlik ve rehberlik etmektedir.

265) Sadri Maksudi Arsal'ın henüz neşredilmemiş olan «Fransa Hukuku Tarihi» isimli kitabınman.

İşte bu yanlış olarak Yunan medeniyeti, Yunan kültürü ismile malûm «kıymetler hazinesi münhasıran Atina'da toplanmış mütefekkir, âlim ve san'atkârların eseridir. Yunan medeniyeti, Yunan kültürü, Atina medeniyetidir, Atina kültürüdür. Yunan kültürünün vücade gelmesine, yaratılmasında, askerlikle spordan başka medeniyet sahasında hiç bir şey yaratamamış İspartalıların zerre kadar hissesi yoktur.

Meşhur Yunan müellifi PLUTARK, bir gün İsparta devleti zail olursa, ondan, yabancı mimârlar tarafından inşa edilmiş bir kaç ma'bedin harabesinden başka hiç bir medeniyet eseri kalmıyacaktır demiş ve haklı çıkmıştır. Hakikaten, ferdlerin hürriyeti mevcut olmayan İsparta'da zikre değer hiç bir medenî eser kalmamıştır. Halbuki Atina, bugüne kadar ancak PARTHENON gibi mimarî eserleriyle değil, felsefesi, edebiyatı, yarattığı ilimler, yaydığı yüksek fikirler vasıtasile de beşeriyete muallimlik etmektedir. Bunun böyle olması da gayet tabiidir. Çünkü, kültür ve medeniyet denilen yüksek beşerî dehâ mahsulleri ancak hür muhitte, hür demokrasilerde inkişaf edebilirler. Hürriyetin, hür demokrasi rejiminin medeniyet, ilim, san'at ve felsefenin inkişafına en müsait, kültür bakımından en semereli bir idare usulü olduğunu ispat için Atina tarihi ebedî bir bürhandır»²⁶⁶.

Hulâsa olarak şunu söylemek mümkündür ki, mütemadi muharebe ve mücadelelere sahne olan ortaçağ garbî Avrupa feodal camialarında ferdlerin hürriyetlerinden mahrum, mal ve canlarından emin olamamaları, serbest tefekküre asla müsamaha etmeyen koyu bir taassub ve cehalet içinde yüzmeleri, iktisadî hayatın hiç de faal olmaması, ticaretin azlığı gibi hâdiseler medenî inkişafın durmasına kültür ve medeniyet seviyesinin düşmesine sebep olmuştur.

Feodalite hakkında (La société féodale) adlı eserin sahibi Fransız J. Calmette'in fikrine göre²⁶⁷ :

Feodalite kendisinden evvel ve sonraki medeniyetlerden fârik vasıflarla ayrılan bir medeniyet yaratmıştır. Bu medeniyet asırlarca devam etti ve uzak mıntakalara kadar yayıldı. Saint Thomas gibi mütefekkir ve dehâlar bu devri süslemektedirler. Klise san'atı, Yunan dehâsının bıraktıkları ile rekabet ediyordu. Ve yine aynı müellife göre : feodal medeniyet bir çok sahalara yayıldı. Feodal medeniyetin ışığından nasibedar olmamış olan memleketler barbar memleketlerdi. İslâm memleketleri gibi. Buralarla, bazı ticarî münasebetler müstesna, garp dünyası temas edemi-

266) S. M. Arsal : Hürriyetsiz inzibat ve inzibathı hürriyet rejimleri, 22, Şubat, 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

267) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 214.

yordu. Uzak Şark ile de, Markopolo gibi kimselerin tem'in ettiği temaslar hariç, daimî münasebetler kurmak imkânı hasıl olamıyordu. Bu garbî Avrupa ki, istilâlarla yenilenen Roma dünyası idi ve medenileştirici dehâsı olan Şarلمان'ın dehâsı ile feyizleniyordu. İşte bütün bunlardan Şark Dünyası mahrum idi»²⁶⁸.

Halbuki, feodalite yeni bir medeniyet yaratmış değildir. Bilâkis feodal devir, kadîm medeniyetin bir tereddîsi devrini ifade eder.

Feodal devirde görülen hâdiselerden hiç birini, yeni bir medeniyet hâdisesi telâkki etmek imkânsızdır. Ne nim esaretin teessüsü, ne senyörlerin ahâlinin ekseriyeti üzerindeki tahakkümü, umumiyetle ne hukukun tedennisi, ne de din ve fikir sahasındaki taassub hâdiseleri, yeni bir takım medeniyet hâdiseleri olarak tefsir edilemez.

Feodal devrin ortalarında, yani XIII üncü asırda yetişen SAINT THOMAS ise, eskî Yunan filozoflarını garp âlemine tanıtan büyük islâm mütefekkirî ve filozoflarından İbnî Rüşd'ün ve Aristo'nun tesiri altında kalarak yetişmiştir. Bu mütefekkirin ileri sürdüğü fikirlerde yeni bir medenî hamle telkin eden bir yenilik ve orijinallik yoktur²⁶⁹.

Yukarıda adı geçen Calmette'in diğeri bir fikri de isabetli olmaktan uzaktır. Calmette'e göre : müstakil bir medeniyet telâkki ettiği feodal medeniyetten, İslâm âlemi, gûya mahrum kalmıştır²⁷⁰. Bu fikrin ne kadar yanlış bir fikir olduğu şununla sâbittir ki, Avrupada feodalitenin çiçek açtığı devirlerde İslâm âleminin müstakil medeniyeti, kısmen barbarlaşmış Avrupanın feodal medeniyetinden çok yüksekti. Bunun böyle olduğunu bütün Avrupanın bitaraf müellifleri de kabul etmektedir. Bütün ehli salıp muharebelerinden bahseden Avrupalı müellifler, Avrupada intibahı hazırlayan âmiller arasında, islâm âleminin yüksek medeniyetile Avrupanın temasını zikretmektedirler.

İşte feodalitenin Avrupa siyasi ve medenî inkişafındaki başlıca rol ve icra ettiği tesirler bunlardan ibarettir.

A. Selçuk Özçelik

268) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 214.

269) S. M. Arsal : Hukuk Felsefesi Tarihi. İst. 946. Sh. 158.

270) J. Calmette : Op. Cit. Sh. 214.